

La superació del mite

JOAQUIM NADAL I FARRERAS > TEXT

La societat gironina ha viscut trasbalsada, traumatitzada i dividida pel record de la guerra del Francès i dels setges de 1808-1809. És una qüestió ideològica i psicològica, més que no pas material i social. El mite és una construcció ideològica, fonamentada més en la utilització i interpretació polítiques de la realitat que en la deformació, suposadament hiperbòlica, de la realitat.

Els sectors més conservadors de la societat van voler portar l'aigua al seu molí i justificar, d'una banda, les idees de l'absolutisme per tal de legitimar el seu restabliment i, de l'altra, la reivindicació de la unanimitat al voltant d'un sentiment patriòtic vinculat a una determinada idea d'Espanya. Tota la parafernàlia oficial, tota la litúrgia commemorativa girava al voltant d'aquest doble eix. La permanent actualització i adaptació d'aquesta utilització interessada i més aviat ahistòrica va tenir el seu moment àlgid, i també el seu cant del cigne, en els anys del franquisme i, sobretot, en els actes de la celebració del 150è aniversari dels setges. A partir d'aquella celebració, els actes que es reiteraven anualment tenien un caire cada cop més encarcerat, més residual, més anacrònic, més allunyat de la realitat.

El trencament del fràgil fil del franquisme en el món municipal, el 1979, va significar la ruptura definitiva amb una tradició que havia sobreviscut més d'un segle però que va arribar al final del seu recorregut totalment buida de sentit social i totalment allunyada de l'ànima col·lectiva de la societat.

Efectivament, la supressió, aquell any, de la funció civicoreligiosa que se celebrava cada any per Fires no va provocar cap gran daltabaix, no va merèixer cap comentari incisiu en els mitjans de comunicació locals, i va ser rebut per la ciutadania amb la més ab-

soluta de les indiferències, amb una gran fredor i amb un distanciament sideral.

Ara, amb motiu de les commemoracions del bicentenari dels fets, podem ben bé dir que la societat gironina s'ha refet totalment dels efectes traumàtics del record dels setges i de la seva reiterada i matussera manipulació per part dels poders successius, que havien utilitzat ideològicament el seu suposat sentit.

Potser fins i tot hauríem de dir que és la plena i total modernització de la societat gironina el que ha portat al distanciament definitiu i a la pèrdua total d'implicació de tota la societat en l'alimentació i renovació del mite.

Aquells fets de fa dos-cents anys són sovint ignorats, deixen pràcticament fred a tothom i desperten només una certa curiositat i interès de caire intel·lectual, científic i acadèmic. Hem arribat així al punt just de distanciament, esperem que irreversible, per abordar la seva interpretació i el seu estudi sense cap mena de condicionament ni hipoteca i sense la pressió ambiental d'una societat asfixiant i opressiva que, durant dècades, havia volgut convertir aquell record en l'emblema d'un destí col·lectiu.

En aquest nou context, en aquest clima d'un cert optimisme social allunyat de la prostració real o induïda, s'ha pogut iniciar una revisió historiogràfica que comença a donar els seus resultats.

En el terreny de les reedicions ens trobem amb tres aportacions singulars: en primer lloc, la reedició, per una qüestió d'oportunitat i sense cap revisió, d'*Els setges de Girona el 1808 i el 1809*, de Joaquim Pla i Cargol (Rafael Dalmau editor, 1962 i 2008), que es correspon amb la visió més clàssica i sintètica de totes les aportacions conegudes fins a aquella època; per la seva banda, Joaquim Jubert Gruart ha reprès un clàssic de 1910 i hi ha aportat una exploració històrica i psicològica dels personatges a *Diego Ruiz, Prudenci Bertrana i «La locura de Álvarez de Castro»* (CCG Edicions, Fundació Valvi, 2007); i finalment, Lluís Maria de Puig ha emprès la reedició de tots els textos clàssics de Carles Rahola sobre els episodis napoleònics de la vida de la ciutat a *Girona i Napoleó. La dominació francesa a Girona i altres estudis napoleònics* (CCG i Fundació Valvi, 2007).

Si ens agafem aquestes reedicions com a símptoma és ben evident que el vell trasbals que li va costar, al principi del segle XX, a Prudenci Bertrana un ostracisme generat per l'aïllament, la bel·ligerància i l'asfíxia dels poders establerts, ha deixat pas a la simple curiositat intel·lectual i, fins i tot, al mecenatge d'una nova classe dirigent que no ha volgut incórrer en les velles intromissions del passat i ha reivindicat més aviat el paper renovador i interpel·lador d'aquestes aportacions.

A part d'aquestes contribucions singulars ens hem de fixar en *La clau del regne. Girona, setges i mites* (Rafael Dalmau, 2008), de Josep Clara, que, amb sentit de l'oportunitat, fa un repàs general de tots els episodis bèl·lics de la història de Girona vinculats a la seva condició de plaça forta i ciutat emmurallada, com a característica fundacional i intrínseca durant més de vint segles d'història; també en *Girona i la Guerra del Francès (1808-1814)* (Ajuntament de Girona, 2008), recull miscel·lani de conferències sobre el tema de Jordi Bohigas, Anna M. García, Lluís M. de Puig, Rosa Congost, Ramon Ripoll i Genís Barnosell; i, finalment, en la síntesi del període integrada en els Quaderns d'Història de Girona, de Lluís M. de Puig: *Girona, guerra i absolutisme. Resistència al francès i defensa de l'antic Règim (1793-1833)* (Diputació i Ajuntament de Girona, 2007).

On som ara, al fil de totes aquestes aportacions? Queda clar que hem guanyat en capacitat d'interpretació i en capacitat d'interrogació, i que avui ens podem for-

>> *Panoràmica de Girona des del castell de Montjuïc.*

La societat gironina s'ha refet totalment dels efectes traumàtics del record dels setges

Queda clar que hem guanyat en capacitat d'interpretació i en capacitat d'interrogació, i que avui ens en podem formular **una visió més ajustada**

>> *Les restes del castell de Montjuïc.*

mular una visió més ajustada, que ponderi la realitat d'aquells fets de fa dos-cents anys sense cap dels condicionaments ideològics que en van anar esbiaixant la interpretació en els moments immediatament posteriors.

Els fets

Per moltes voltes que hi donem, en tota la producció historiogràfica sobre els setges, per recent o per reclusa que sigui, hi trobem un mateix fil narratiu que és innegable. No es pot dubtar de la duresa dels combats, de les dramàtiques condicions de vida de la ciutat assetjada, de la bel·ligerància dels combatents i dels ciutadans, i d'un punt d'heroisme basat en una capacitat de sacrifici inherent a la condició humana en circumstàncies adverses. Tampoc no es pot dubtar de la destrucció física (material), moral (psicològica), humana (demogràfica), social i econòmica de la ciutat de Girona com a conseqüència de la guerra.

Si els fets són reals i no imaginaris, ens cal aprofundir en el seu coneixement i en la seva quantificació. Ens cal per conèixer més de prop les característiques dels dos exèrcits, dels contingents en combat, de les arts de la

guerra, de les característiques de les fortificacions. Aquí hi ha encara una tasca ingent per fer, que necessita dades pragmàtiques que ens acostin a la realitat que intuïm i que sovint desconeixem en el detall.

Sabem que durant un llarguíssim període s'ha intentat construir la unitat de la resistència patriòtica en defensa d'uns valors tradicionals. El risc del revisionisme necessari és caure en la trivialització i la negació dels fets per un simple joc de contraris. No es pot negar una certa precarietat –relativa, és clar– de les defenses gironines; no es pot negar la implicació dels gironins de grat o per força en els fets de la guerra; no es pot negar un cert punt de paroxisme heroïc, encara que sigui en la interpretació tan històric com heroïc, i no es pot negar una certa desproporció real entre l'exèrcit francès i l'exèrcit al servei de la Junta Superior.

En realitat, el fet més nou, a la llum de les aportacions més recents, és que la responsabilitat més directa de la inevitable capitulació de Girona, i d'una certa percepció de substitució de la resistència militar per una certa resistència cívica, cal atribuir-la a la brutal incompetència, manca d'estructura i de capacitat dels exèrcits espanyols.

Això no vol dir que els gironins se sentissin molt implicats amb la guerra i que tinguessin una pulsio bèl·lica irrefrenable. Vol dir només que, enmig del desastre generalitzat, per manca d'una efectiva direcció militar de les accions de guerra, i davant un adversari odiat i foraster, van optar per intentar sobreviure i defensar-se.

Tornem, doncs, les coses al seu lloc, que no vol dir a l'ordre imposat per les interpretacions esbiaixades, sinó a la realitat mateixa, prou contundent, d'uns fets indiscutibles.

Els efectes de la guerra

Avui és més evident que mai que passat el període 1808-1814 les coses ja no tornaren a ser mai més iguals, per molt que el restabliment de l'absolutisme pogués donar la impressió d'una simple restitució dels mecanismes de poder i de les relacions socials de producció. Res no torna a ser ja igual i la guerra mateixa, amb l'afluïxament dels lligams propis de l'Antic Règim, havia servit per obrir els ulls a determinats sectors de la societat que, en el terreny de les llibertats individuals i socials, començaren a veure com a discutibles circumstàncies considerades fins aquell moment i de forma imposada i resistent com a inalterables. Les velles veritats de l'Antic Règim van deixar de ser paradigmes indiscutibles, es van afluïxar els lligams de dependència i es van comen-

çar a obrir nous camins i noves oportunitats latents en els canvis de la societat catalana del segle XIX.

Les conseqüències econòmiques de la guerra

Podem relativitzar les conseqüències demogràfiques de la guerra sobre la ciutat, amb més capacitat de recuperació del que es podia esperar. Podem també relativitzar la suposada destrucció del teixit productiu, amb més capacitat de la que ens podíem imaginar per refer-se i reprendre el fil de la modernització iniciada abans de les guerres del canvi de segle. Podem, fins i tot, atorgar a la relació de la ciutat de Girona amb tot el seu entorn de predomini rural una situació diferent de la que ens imaginàvem i amb més capacitat de reacció, com apunta Rosa Congost quan explora les característiques i el contingut de determinats capítols matrimonials que acrediten una societat més modernitzada del que havíem suposat. És evident que podem compartir la idea que algunes energies s'havien alliberat o havien sabut trobar la seva oportunitat en les circumstàncies adverses.

Però el coneixement més aprofundit que tenim ara de l'evolució de les rendes agràries, de la producció, dels preus, de les transaccions, de la formació de nous patrimonis no ens exonera d'una tasca imprescindible ja esmentada en el terreny de la ciutat estricta. Quants morts? Quins? De quins barris? Quantes cases enrunades? Quines i a quins barris? Com es va refer l'espai públic i el capital físic de la ciutat? Quins danys experimentaren les infraestructures bàsiques? I els molins, l'aigua, l'abastament? Quins recursos es van esmerçar en la seva reconstrucció, i qui ho va fer? Quines estructures de poder romangueren intactes i quines van trontollar després de la guerra? Quina era la dinàmica urbana, física i social, encara que no es pugui deslligar de la realitat agrícola que dominava en l'entorn?

El futur

Sabem que en el conjunt de la societat gironina contemporània ja no hi ha mite que valgui. També sabem que ens hem desempallegat de tots els condicionaments ideològics incrustats en la història mítica dels setges. Sabem, fins i tot, i ho sabem per tot Catalunya i per tot Espanya, que la lectura dels fets de l'aixecament contra els francesos admet una multiplicitat d'interpretacions al fil de ressorts diversíssims que alimentaven, en graus diversos, la reacció popular.

AJUNTAMENT DE GIRONA / CRDI - AUTOR DESCONEGUT

La supressió, l'any 1979, de la funció civico-religiosa que se celebrava cada any per Fires no va provocar cap gran daltabaix

Descarregats de la motxilla afegida durant dos-cents anys podem tornar, ara, amb més tranquil·litat, a la realitat històrica de la ciutat i de la societat de la primèria del segle XIX sense cap risc que ningú vulgui reinventar un mite fet a mida dels que en el passat han volgut veure en la resistència dels gironins, amb graus variables d'heroisme, de bel·ligerància o d'acceptació conformista de les circumstàncies, un fet unívoc de defensa de la religió, l'ordre establert, la jerarquització social o la unitat i la independència d'Espanya.

Per sort de tots, les coses mai no són ni tan fàcils ni tan elementals i primàries. I si fossin com alguns ens les van voler fer veure en el passat, algunes de les realitats de la societat catalana i espanyola contemporània que coneixem no serien ben bé iguals i no tindrien la pluralitat, la diversitat i la desigualtat que la caracteritzen.

Per acabar, la fredor i la indiferència d'avui no poden passar per alt les privacions, la misèria i el sofriment que, com a elements determinants, van dominar les vides d'algunes generacions de gironins sota l'impacte de la guerra del Francès.

Joaquim Nadal i Farreras.
Universitat de Girona.

>> La funció civico-religiosa al seu pas per la plaça del Vi, davant l'ajuntament.